

ТОМИСЛАВ М. МАТИЋ*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

ПОРЕДБЕНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ ИДИОМАТСКОГ КАРАКТЕРА У *КОРЕНИМА* Д. ЋОСИЋА

У раду ће бити приказане и анализиране поредбене конструкције ексцерпираних из романа „Корени” Добрице Ћосића. Структурна и семантичка класификација и анализа овог маркираног сегмента језичког система омогућиће нам увид у сам чин стварања карактеристичног пишчевог песничког израза. Покушаћемо да утврдимо степен идиоматизованости поредбених конструкција, њихов међусобни однос, као и лексичке и синтаксичке специфичности њихове реализације у роману.

Кључне речи: Добрица Ћосић, поређење, поредбена реч, поређена реч, идиоматизација, класификација, анализа.

1. Увод

1.1. У термилошким речницима поређење или компарација дефинише се нпр. као „изражајно средство којим се неко својство, стање, дјеловање и сл. објашњава, чини ближим, стилистички истиче и афективно појачава довођењем у везу с познатијим својством итд.” (РКТ с. в.). Радоје Симић (2000: 265–266) скреће пажњу на основни поступак компарирања као на индиректно изношење неке особине или сл.: „Особине једнога чињеничног елемента не описују се директном номинацијом, већ ’преношењем’ пажње на неки други опис, уз чију се помоћ први чињенични склоп ’приказује’. Приближавање двају појмова, не тако чврсто као у метафори, не укида њихову двојност”.

1.2. Зденко Лешић у својој књизи о језику књижевног дела (Лешић 1982: 299–300) поређењу и метафори придаје значај основних и најзначајнијих средстава „у формирању ’поетских’ значења”:

---

* t.matic@yahoo.com

Многи су у њима видјели основне инструменте пјесничке имагинације, а још за Аристотела они су били „знак генија”: „јер начинити успјелу метафору значи уочити сличност”. А управо то откривање сличности међу стварима у основи је пјесникове умјетности, како сами пјесници тврде. Од свих људских способности „само поезија може да схвати универзалну аналогију (*l'analogie universelle*)” – казао је Бодлер. А Вордсворт је „највећи извор наших духовних активности” видио у „задовољству што га дух има кад открива сличности у разликама”.

1.3. Милош Ковачевић у својој познатој књизи о стилским фигурама (Ковачевић 1995: 58) не расправља посебно о поређењу, а највероватнији разлог томе је управо свепрожимност поетског текста осећањем аналогије, како рече Лешић цитирајући чувене песнике и теоретичаре. И заиста, он на више места своје књиге помиње поређење као компоненту фигуративног израза виших, одн. сложенијих структурних типова. Говорећи о градацији, и 'поредбеним корелатима у њеном оквиру' – утврђује:

Док количински начински модели указују на количинску подударност и семантичку једнаковриједност поредбених корелата с односом *колико-шoliko*, градациони модел пермутира замјеничке прилоге успостављајући однос *шoliko-колико* да би негацијом прилога *шoliko* указао на неједнаковриједност квантификованих садржаја. Негацијом квантификатора *шoliko* отвара се мјесто за навођење постцедентног поредбеног корелата, али се тиме и предодређује већи значај садржају израженом поредбеним корелатом.

1.4. О идиомима и идиоматици. Р. Симић у већ навођеној књизи (Симић 2001: 282–289) износи мишљење да се идиомом може сматрати „свака реч или било која друга језичка јединица као носилац специфичног односа датог језичког колектива према реалним околностима у којима живи, према сопственој култури и традицији, у којима се та реалност прелама”. Тиме језички знак добија специфична својства и статус издвојеног елемента језичког комплекса којим се служи дати колектив. Такав статус омогућава му да на најефикаснији начин „означи претставу” (по речима А. Белића, 1998: 43–44). Дефинишући идиоматику у *Рјечнику лингвистичких назива* као „укупност идиома којег језика”,¹ Р. Симеон истиче да „у идиоматику улазе пословице, узречице, пошалице, устаљене изреке. Идиоматика опћег (националног) језика обогаћује се најчешће из специјалних језика; извори су јој најчешће у фолклору, у црквеном и библијском језику, у арготу и књижевности итд.” (Симеон

¹ Ово је у ствари основна дефиниција, под бројем 1; друге две дефиниције везују идиоматику за фразеологију, као њен део или пак као њен синоним.

1969: 507). Управо грађа ексцерпирана из Ћосићевог романа на двосмеран начин потврђује дефинисане процесе идиоматизације: стварајући свој аутентични песнички израз, Ћосић управо на бази идиоматских израза карактеристичних за наш језик, ствара оригиналне изразе највишег уметничког ранга готово дословно црпећи грађу из локалног (моравског) фолклорног дискурса.

1.5. Даље, поставља се питање зашто постоји потреба употребе идиоматских јединица у поређењу, и каква је њихова функција у тој конструкцији. Чини се да је најближе одговору на то питање оно што у својим анализама пословичких поређења утврђује Ј. Јовановић Симић (2006, 2007): да се нпр. сликовита представа јавља по правилу у поредбеном делу конструкције и да има посебну, пре свега појачајну функцију (Јовановић 2007: 167–168):

Уношењем сликовитих детаља у поредбени део конструкције поређење је добило сасвим нове димензије, продубљено је и осветљено јасном светлошћу умешног казивања [...] Народни стваралац оживљава сећање на детаље из сопствене околине и искуства у њој стечена, а визуелизује их употребом живих, семантички јаких речи. На тај начин обезбеђује изреци свежину и упечатљивост.

Управо то потврђују и готово сви примери из нашег корпуса. Ћосић доследно користи поредбени део конструкције како би у свој романескни дискурс увео специфичну лексику (и фразеологију) Србије између Морави, а са њом и све имплицитне метафоре и нијансе значења, језичку слику света тога ареала.

2. Преглед грађе

2.1. По ономе што је речено у уводним напоменама већ можемо очекивати како ће се понашати идиоматизоване јединице у оквиру поређења која налазимо код Добрице Ћосића. Ипак, пре но што пређемо на анализу грађе, ваља рећи да смо поредбене конструкције у *Коренима* сразмерно врло често бележили, рекло би се да су чешће него све остале фигуре заједно.² Ексцерпирана грађа доноси нам богат регистар како уобичајених неидиоматизованих поређења, тако и идиоматизованих, те и оних најуспелијих, уметничких поређења насталих на бази идиомат-

² Још Светозар Георгијевић (1955: 181), у једном од првих приказа и анализа *Корена*, каже „да је Ћосићева реченица кратка, поетска, пуна фигура – метафора и поређења. Једна емоционална реченица, монолошка, реченица човека који говори сам са собом.” Већина ексцерпираних примера у нашем раду, по правилу најефектнијих, управо и јесте из таквих – монолошких реченица.

ских поредбених конструкција. Ова околност то значајно Ћосићево дело ставља у ред књижевних остварења врло блиских народној речи, и по духу и по оваквим конкретним језичким својствима.

2.2. Још једна напомена мора претходити анализи. Идиоматизација језичких елемената јесте фазни процес, па се у језику они налазе на скали од израза потпуно у складу са језичким обичајима, неидиоматизованих израза, преко оних који су у почетној фази идиоматизације па до израза у касној фази идиоматизације и, на крају, оних језичких елемената, израза код којих је идиоматизација потпуна – завршена. Тако се и поредбене конструкције могу рангирати по томе у којој би се фази идиоматизације нашао језички материјал од којег су сачињене. Покушаћемо да установимо какав је однос, и квантитативни и квалитативни, међу изразима на овој специфичној скали.

3. Класификација и анализа грађе

3.1. Класификацију ексцерпираних грађе извршићемо према врсти **поређене речи**. Најређе бележени примери су са именицом у позицији поређене речи, док су примери са глаголом у тој позицији најбројнији. У раду ћемо анализирати примере са именицама, глаголима и придевима у позицији поређене речи.

3.1.1. Конструкције са именицом као поређеним елементом су, како смо рекли, најређе – забележили смо свега три примера. Међутим, то ни у ком случају не умањује њихову поетску вредност, а ни значај за наш рад, будући да и та три примера потврђују разнородност на скали идиоматизацијских процеса, представљену у форми хипотезе у уводном делу рада.

О коме се у Прерову прича да има *песницу као маљ*
По тим *њивама као тканица* ору мршаве кравице.
Ја [...] сиромас ко сирће.

а) **Поређена реч** у првом од три наведена примера јесте 'песница', а **поредбена** 'маљ'. Управо 'маљ' даје поређењу упечатљивост јаког израза. 'Маљ' се у РМС дефинише као 'повелико гвоздено, железно или дрвено оруће у облику чекића којим се млати, туче, кује, разбија, забија или набија'. У народском језику такво поређење није ретко, те је маљ постао нешто као симбол снаге, али и тврдоће.³

б) У РМС се 'тканица' приписује као примарно значење 'откан појас (у разним бојама и шарама)', док је секундарно, са квалификато-

³ Насупрот поређења песнице, када се пореди глава са маљем, резултат је донекле пејорациска деградација: у позадини је квалификатив 'глупа'.

ром *ѝокр*. 'узак пут, стаза'. Њива поређена са тканицом у другом значењу интензивно је окарактерисана као сиромашка, као симбол беде. Покушава се дочарати контраст између газдинских великих поседа и ситних, распарчаних њива које су од њих откупљивали сиромашни људи, слуге, надничари. Треба нагласити и синтаксичко одступање у овом поређењу – 'тканица' је у облику номинатива једнине уместо очекиваног локатива множине. Ипак, ако претпоставимо да је из поредбене конструкције елидирано 'које изгледају', она постаје синтаксички коректна и прихватљива. Тада би се разјашњење овог ефектног поређења могло потражити и у примарном значењу лексеме у РМС – будући да аутор све те њиве (њивице) узима као једну слику, она заиста може заличити на 'појас у разним бојама и шарама'.

в) 'Сиромах ко сирће' мало је изненађујући обрт, али смисао му је јасан, јер сирће и лук били су најчешћи оброк сиромашних сеоских породица, чак и у доба најтежих летњих радова на њиви. Структурном елипсом коју прати метафоричко (метонимијско) преношење од ширег 'сиромах као особа (човек) која једе (само) лук и сирће' дошло се до цитираног израза.

Све у свему, нема двојбе да **поређена реч** у нашим конструкцијама има у сваком погледу подређен комуникативни статус, а да **поредбена реч** доминира, и уз то је резултат посебног избора, било по упечатљивости, било по необичности значења или употребе. Све су то симптоми почетног процеса издвајања тих речи из окружења и слабије или јаче узнапредовалог идиоматизовања, како је схваћено у тумачењима Р. Си-мића.

3.1.2. Конструкције са глаголом у позицији **поређене речи** далеко су бројније, следствено томе су и структурно и лексемски, фразеолошки разноврсније – Ћосићев поетски израз се у њима и кроз њих остварује у свој пуноћи уметничке форме изграђене на бази народске речи.⁴

Живим црње од манастирској ѝса!

Узеће себи момка и живеће као кнећиња.

Не знаш ти шта су они (дукати). Могу да ѝевају као ѝишице. Да циче као крдо ѝрасића. Да се смеју као ѝрешња ѝуна деце. Од њих је кућа већа од неба.

Ти ѝричаш као да шамараш људе. Наш народ воли тешку и спору реч.

Док сам се ја по ваздугу ноћ ѝревршала као црв на жеравици.

Узимала сам те у наручје и ѝела на себе, као шћо се геће ѝење на коња.

Као свој кожух ѝознајем ову Србијицу.

⁴ В. О локалној и сличној лексици у Ћосићевим 'Коренима' (Јовановић 2009).

Кошћџе децу као зечеџе а после их други храни.

Кеса с дукашћима жуљи ребра, као да је белушак.

Не шушћи се модрином кукуруз као млад шойљак.

Добро, шта сте ви сви редом? Шћо ме іледатће као шелаг?

Ико, дај им ракије, док не поцркају! Видиш ли да чуће око мене као кучићи?

[...] она (стрина Вишња) је већ седела и дисала истћо онако іласно као крава.

Знам шће као кошуљу.

Деди Луки лакше је било. Живео сам као водничарско ісешћо.

[...] па жив није да Вукашина не сретне, да га не види како се као босћанско ісешћо шуња око њећове іосћодске куће, у заранке.

А син, не син, већ синови, раћаће их она као зечица.

Узбућенија, убрзала је корак, још више одмичући од мајке, која се за њом као сной мрака задихано суљала.

Бацила се на кревет с тихом песмом малог звона у ушима, узела Ђорђа у наручје, лако, као сной ражи.

[...] с мржњом и нежношћу што су се у налетима смењивале као велико и мало звоно, [...].

Морава као целей омица рже на спрудовима.

а) Прву напомену заслужују примери устаљених инспиративних поређења типа *Живеће као кнећиња*, *Кошћџе децу као зечеџе*, *Шћо ме іледатће као шелаг?*, *Што су се у налетима смењивале као велико и мало звоно*. – Код њих је, може се рећи, идиоматизација завршена, или је затечена у врло поодмаклој фази.

Поређење из цитата *Шћо ме іледатће као шелаг?* – *іледатћи као шеле*, лексикализовано је у структурно-семантички проширеној форми у Речнику МС (РМС VI: 172):

као ~ у шарена (нова) врата (бленути, буљити, гледати), као ~ пред шареним вратима (стајати) *бленушћи*, *іледатћи шућо*, *бесвесно, не разумевајући, не знајући нишћи*. Уђите, брате, не стојте тако као теле пред шареним вратима.

Ово је, дакле, експлицитни доказ да је процес идиоматизације овог израза завршен и да, као такав, постоји у фразеолошком корпусу српског књижевног језика. Израз је проширен, или вероватније, у Ђосићевом примеру елидирана је допуна *у шарена вратћа*, чија је суштинска функција заправо интензификација пејорацијске (негативне) семантичке компоненте из дефиниције израза. У нашем примеру и структурну и семантичку улогу поредбеног дела конструкције преузима само именска лексема *шеле* (*шелаг*), при чему значење израза остаје непромењено и у потпуности одговара дефиницији из речника.

б) Супротна су овима поређења свакодневног говора, која остају на нивоу обичног израза, и не одударaju ни посебним структурним особеностима ни инвентивношћу: *певају као пшнице, као што се дешава пење на коња, цуче око мене као кучићи, дисала исто онако ласно као крава, узела Ђорђа у наручје, лако, као сной ражи*. Може се евентуално дискутовати о њиховој обележености на временској или дијалекатској (дијакхронијској или дијатопијској) оси, и о томе да ли они како такви улазе у фонд српског књижевног израза. Међутим, како смо нагласили на почетку рада, Ћосићева намера је и била да изразито иновативним и инвентивним приповедачким поступком, којег прати специфична (и обележена) лексика и фразеологија, (о)слика Србијицу, Србију између Морава, стару Србију с краја XIX века.

в) Овећа је група конструкција са инвентивно одабраном поредбеном лексемом, али су то по свој прилици индивидуалне креације самог писца: *Живим црње од манастирској пса! Да се смеју као шрешња пана деце, Ти причаш као да шамараш људе, која се за њом као сной мрака задихано суљала*.

Живети црње од манастирској пса или *причати као да некој шамарамо* – спадају у експресивне изразе не највишег ранга естетске вредности. Поређење човекова живота са животом пса веома је честа појава и може се рећи да је и у синтагми 'пасји живот', а и у самом поређењу 'живети као пас' процес идиоматизације завршен, те да су ти изрази ушли у фразеолошки корпус нашег језика.⁵ Из ексцерпираних грађе видимо да Ћосић у још два случаја експресивност (и нијансност) поређења постиже сличним структурно-семантичким ширењем поредбеног дела конструкције. У друга два примера *живети сам као воденичарско пето* и *шуњати се као босњанско пето* – наглашена је негативна семантичка компонента лексеме 'пас' употребом пејорацијског 'пето'.

С друге стране, обрти *да се смеју као шрешња пана деце*, те *која се као сной мрака задихано суљала* – морају се рангирати у врх уметнички изграђених форми.

((Дукати) могу) *да се смеју као шрешња пана деце* – *смејати се као шрешња пана деце*

У *Асоцијативном речнику српскога језика* се као прва асоцијација на придев 'дечји' наводи 'осмех' (142), док је на другом месту 'смех' (84) (Пипер, Драгићевић и Стефановић 2005: 173). Видимо, дакле, да на семантичко-асоцијативном плану цитирано поређење представља когнитивну релацију карактеристичну за наш језик и мишљење. Ипак,

⁵ *Živjeti* ipf. *kao pas* – bijedno / loše živjeti (pod teškim materijalnim prilikama) (Матешкић 1982: 454).

оригиналност и ефектност поређења постигнута је ширењем поредбеног дела поређења. Да бисмо их боље разумели, неопходно је сагледати низ поредбених конструкција чији је саставни део цитирано поређење: Не знаш ти шта су *они* (дукати). Могу да *певају као птице*. Да *циче као крдо прасића*. Да *се смеју као шрепња пуна деце*. Од њих је *кућа већа од неба*. Ово су Ђорђеове речи којима Толи објашњава своју опчињеност дукатима – тачније звуком дуката када их је пуна кеса. Сема звука је доминантна у прва три поређења, док четврто ни структурно ни семантички не припада истом низу (типу). Приказујући ове „звучне слике” Ђосић даје суштинске концепте (руралне) идиле Србије тога (можда и данашњег) времена: пој птица као метафора очуване и здраве животне средине, цичање прасади (прасића) као симбол имућности, очување и ширења богатства, дечји смех као слика апсолутне среће и немерљиве радости коју суживот човека и природе пружа. Даље би се дало расправљати о евентуалној градацијској увезаности ова три поређења, нарочито ако се узме у обзир контекст разговора Ђорђа и Толе, али и Ђосићева централна идеја о 'окоурењености' и 'укоурењености' као априорном богатству и животној осмишљености.

Узбуђенија, убрзала је корак, још више одмичући од мајке, која се за њом *као сной мрака задихано суљала – суљати се као сной мрака*.

У Речнику Матице српске (РМС 1967–1976) приказано је читаво лексемско језгро глагола 'суљати (се)', па тако имамо видски пар 'суљати (се)' и 'суљнути (се)', као и итеративни облик 'суљкати (се)', уз који стоји и (квалификатор) *дем.* према 'суљати (се)'. Облици придева и глаголске именице, настали на истој основи, 'суљави' 'суљање', употпуњују лексемску парадигму и потврђују чињеницу да лексема припада фонду српског књижевног језика. Ипак, у језичком осећању савремених говорника српског језика ова се лексема најчешће посматра обележеном, било као застарела реч, било као локализам (дијалектизам). Тако да се супротстављањем овога примера осталим (разнотипним) поређењима из ексцерпираних грађе, види да се он издваја избором поређене речи (глагол, у овом случају), која није у апсолутно подређеном (комуникативно-стилематичном) положају у односу на поредбени део конструкције, што је случај са великом већином забележених примера, без обзира на врсту поређене речи. Експресивност поређене речи у овом примеру ни у ком случају не умањује уметничку изузетност обрта које поредбени део конструкције, заправо поређење у целини доноси.

На крају ћемо навести и анализирати јако ефектно поређење које припада немалој групи примера који се структурно разликују од поређења цитираних на почетку овога одељка – примери поредбених конструкција које су, у мањој или већој мери, кондензоване, најчешће с циљем појачавања експресивности исказа.

Два војника јурнуше на жену, она стаде, чвор на лицу јој се смањи, *гледа их њоскок њред њрзај*, секира јој се измуљи из руку, она се окрену и полако пође низ пут за коњима – *гледаџи (некоја) као њоскок њред њрзај*.

Наводимо нешто шири контекст како би приповедачки поступак а с њим и само поређење били сагледивији и јаснији. Оно се синтаксички издваја изостављањем поредбеног везника (везничке конструкције). Схе-ма поређења остаје иста – поређена реч је немаркирана, док се поред-бени део конструкције издваја експресивношћу, односно инвентивним одабиром лексема (фразема), као инхерентним делом мозаика Ћосиће-ве слике света (Србије). Најчешћа реализација оваквих кондензованих поређења у роману је низање разбијених синтаксичких форми,⁶ чиме се, уз елидирање везника, додатно доприноси динамичности радње. У овом примеру се управо структурним континуитетом наглашава гротескност и неочекиваност ситуације, појачавају све супростављености које чине ову сцену и оно што јој непосредно претходи, а нарочито истиче њен кататонични завршетак.

3.1.3. Конструкције са придевом у позицији **поређене речи** честе су у Ћосићеву исказу, структурно, лексемски и фразеолошки сличних су карактеристика као и претходно анализирани конструкције са глаголом као поређеном речи.

Поред њега, у њен поткорућен лежај брзо се увуче *стигуд, језива као огран човек*, и он виде *Мијаџа* како се, *мршав и дуџачак као кер*, протеже у његовој постељи.

Од Ћорђа Катиха немаш шта да узмеш. *Јалов је као црни јасен*.

Не плачи, несанко моја. Сутра, на празник, *биће џи очи као ољушћене шљиве*.

И можеш сад да спаваш, тако си *ружан и мали као џица*. Хрчеш [...].

Једино срце *круџије од дулека* и лавез за петама могу по првом леду да споје две обале.

Косџи човекџа џврђа је од стиаре кленовине.

Туџиње у дубним оџнама, нараслим, великим као надувене џајде.

Да је другачија од његове Живане, *џанке, мале и савијене као махуна џа-суља у сушној џодини*.

Ништа ми ниси донела, *дошла си џола као леска*, кошуљу ниси имала.

[...] да се не би срушиле на грудве, *суве и круџине као џробљанско камење*.

Себичан си као џладан курџак.

⁶ Ал мој отац је био воденичар и слуга. *Листџић на коловозу*. Лука дошљак; Враћам се опет ноћу, тако и зверке чине; ја, *јазавац с брадом*, у подрум на лежај; А ти знаш каква је твоја душа: *рибица у крви!* Не можеш да умреш с њом; У чуђењу му се отворише уста и ћутање *џобеже у њих, џуџиџер у руџу*.

Памтиш ли колико пута си пред туђинцима рекао да *ми је нарав шoлико лоша као да су ме Турци љравили*.

Јушро је сиво, као и мозак без чеоне косици, ни ледена кора снега што је оковала кровове и земљу није хладнија од његове коже.

[...] штала је *шoила* као жена, и кисела као она, [...].

У собу улете брза звоњава црквеног звона. Одјекује у њој *исљражњеној и великој као манастир*.

[...] двапут је на манастирској слави видела ту чађаву руку и *била је ружнија од козјеј зайоњка*.

Запалила је дванаест свећа, изљубила *крси хладнији од зимској јушра*, ставила дукат [...].

Планинским усеком провањало се *мајареће њакање љадно као лудачки смех*, губећи се у звоњави за јутрење.

а) Очекивани резултат поменуте структурне и лексемске сличности свакако јесте и могућност сличне класификације најуспелијих поредбених конструкција. Тако ћемо у прву групу сврстати примере устаљених израза код којих је процес идиоматизације завршен. Такви би били изрази *Себичан си као љадан курјак*, [...] *да ми је нарав шoлико лоша као да су ме Турци љравили* или *Ништа ми ниси донела, дошла си љола као леска*, кошуљу ниси имала.

б) Другу групу примера чинила би поређења из свакодневног говора, прозирна и јасно мотивисана. Таква су поређења *Тушње у дубним ойнама, нараслим, великим као надувене љајге* или [...] *да је другачија од његове Живане, шанке, мале и савијене као махуна љасуља у сушној љодини*. У извесну подгрупу овим примерима могли бисмо сврстати поређења чије значење није потпуно јасно (с аспекта данашњег језичког узуса) – поређења са недовољно прозирном мотивацијом, *Од Ђорђа Катића немаш шта да узмеш. Јалов је као црни јасен*, и примере са дијалекатски изразито маркираном поредбеном лексемом, *И можеш сад да спаваш, тако си ружан и мали као љица* или *Једино срце крујније од дулека* и *лавез за петама могу по првом леду да споје две обале*.

в) Баш као и код претходно анализираних примера са глаголом на месту поређене речи, забележен је немали број конструкција са инвентивно одабраном поредбеном лексемом, а за које смо рекли да представљају аутохтоне Ђосићеве уметничке творевине: *Поред њега, у њен поткорућен лежај брзо се увуче сшуд, језива као одран човек*, *Планинским усеком провањало се мајареће њакање љадно као лудачки смех* или *Јушро је сиво, као и мозак без чеоне косици*. И овде би се могло расправљати о њиховој уметничкој вредности и мери у којој она излазе из оквира језичког стандарда, али се свако може констатовати да управо овакве

конструкције, уз оригинални приповедачки поступак, чине есенцију ауторовог поетског израза у *Коренима*.

3.1.4. На самом крају нашег рада, а пре закључка, наводимо једну од успелијих реченица из романа, која се састоји из два разнотипна поређења. Првог, структурно оивиченог, схематизованог модела анализираних у раду, са инвентивно одабраном поредбеном лексемом, и другог, уметнички највише рангираног, и безмало рефренског представника укупног Ћосићевог поетског исказа у *Коренима*.

Никад сељачко дете није тако безобразно као ова јосиодска најужа, мислио је брзо одлазећи, а шшай је по шурској калдрми луикао његовим бежањем, јусто, заболело, као да по његовој осушеној глави неко шуче издужењу слабости шшо не може да се не понизава.

4. Закључак

4.1 Ћосићева поређења чине скалу разнородних и разнотипних формација које између осталог врло високо подижу тон његовог приповедачког умећа. Истовремено, лексика и фразеологија његових поређења – такође чине скалу што се тиче идиоматизацијских процеса којима су захваћене. Опет, неидиоматизоване ауторске конструкције са инвентивно одабраном поредбеном речи, веома често позиционираном у срж лексичко-семантичке и дијалекатске равни *Николине*, односно Ћосићеве *Србијице*, комбиноване са иновативношћу самог приповедачког поступка, чине песнички израз Корена, а и сам роман, једном од најлепших уметничких креација српског језика.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Белић, Александар. *Ошша линивисџика. Изабрана дела 1*. Београд: Завод за уџбенике, 1998. Шт.
- Георгијевић, Светозар. „Белешке о језику и стилу у Коренима Д. Ћосића”. *Наш језик*, књ. VI, св. 5–6 (1955): 179–186. Шт.
- Живковић, Драгиша (ур.). *Речник књижевних штермина*. Београд: Нолит, 1992. Шт.
- Илијашевић, Воја. „Два аспекта и два стила Ћосићевих романа”. *Књижевности и језик*, IV, св. 9 (1957): 320–333. Шт.
- Јовановић, Јелена. „Поредбене пословичке форме – конструкције са речцом као”. *Срџски језик*, XI (2006): 115–165. Шт.
- Јовановић, Јелена. „О локалној и сличној лексици у Ћосићевим *Коренима*”. *Научни сасџанак слависџа у Вукове дане*, 38/1 (2009): 163–176. Шт.
- Јовановић, Јелена. „О синтаксичким и стилским особеностима изградње сликовите представе”. *Срџски језик*, XII (2007): 141–169. Шт.

- Ковачевић, Милош. *Стилистика и драматика стилских фигура*, 2. дп. издање. Никшић: Унирекс, 1995. Шт.
- Лалевић, Миодраг. „Белешке о језику и стилу у Коренима Д. Ћосића”. *Наш језик*, књ. VI, св. 5–6 (1955): 169–179. Шт.
- Matešić, Josip. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga, 1982. Шт.
- Пипер, Предраг, Рајна Драгићевић и Марија Стефановић. *Асоцијативни речник српскога језика*. Београд: Београдска књига, Службени лист СЦГ, Филолошки факултет, 2005. Шт.
- Речник српскохрватског књижевног језика*, I–VI. Нови Сад: Матица српска, 1967–1976. Шт.
- Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007. Шт.
- Simeon, Rihard. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva (A–O)*. Zagreb: Matica hrvatska, 1969. Шт.
- Simeon, Rihard. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva (P–Ž)*. Zagreb: Matica hrvatska, 1969. Шт.
- Симић, Радоје. *Оштра стилистика*. Београд: Филолошки факултет, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 2001. Шт.
- Ћосић, Добрица. *Корени*, 12. издање. Београд: Просвета, 1973. Шт.

Tomislav M. Matić

COMPARATIVE CONSTRUCTIONS OF IDIOMATIC CHARACTER IN D. ĆOSIĆ'S *ROOTS*

Summary

The paper presents and analyses comparative structures excerpted from Dobrica Ćosić's novel *Roots*. The structural and semantic classification and analysis of this marked segment of the linguistic system has facilitated fundamental insights into the very act of creation of the author's typical poetic expression. We have established the existence of idiomatised comparative constructions, their mutual interrelations, as well as the lexical and syntactic specificities of their realisation in the novel.